

УДК 336.71:658.14

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ БАНКІВСЬКОГО КАПІТАЛУ

Солошенко В.В., Волохата В.Є.

Харківський навчально-науковий інститут

Державного вищого навчального закладу «Університет банківської справи»

Необхідність забезпечення достатнього рівня стабільності банківської системи зумовлює об'єктивну потребу у додатковому власному капіталі, що і стало спонукальним мотивом наукового осмислення його сутності як економічної категорії. У статті узагальнено основні підходи щодо визначення «капітал» та «банківський капітал». Проаналізовано визначення сутності капіталу залежно від періоду та часу розвитку економіки та економічної думки. Розглянуто сучасні визначення поняття «капітал банку». Запропоновано узагальнене визначення «банківського капіталу».

Ключові слова: капітал, капітал банку, банк, банківські ресурси, кошти, дохід, активи.

Постановка проблеми. В економічній літературі існує багато розбіжностей та невизначеностей у трактуванні суті банківського капіталу. Це помітно ускладнює подальший розвиток не лише теоретичних засад, а й практики формування та використання банківського капіталу. Від правильного розуміння суті банківського капіталу значною мірою залежать взаємовідносини між банками та їх клієнтами, а також регулювання банківської діяльності та нагляду. Відсутність єдиного погляду на визначення суті банківського капіталу зумовлена, головним чином, неоднозначністю визначення поняття «капітал», одним із різновидів якого є капітал банківський. Докладніший розгляд цього питання допоможе з'ясувати підходи до визначення поняття «банківський капітал», ґрунтовніше зрозуміти його суть і понятійний апарат, використовуваний для характеристики банківського капіталу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тлумаченням сутності капіталу займалися з давніх часів, але і на сьогодні залишається актуальним питанням визначення капіталу. Розвиток економічних відносин сприяв поширенню капіталу зі сфери товарного виробництва на сферу кредитних відносин, тобто виникає поняття банківського капіталу. На сьогодні не існує єдиного визначення банківського капіталу. Трактуванням даного поняття займалися такі вчені О. Васюренко, А. Мороз, М. Савлук, М. Пуховкіна та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Складність визначення капіталу банку як економічної категорії полягає у різноманітних формах вираження, в суперечливих висвітленнях різними економічними школами та спільністю із загальною економічною категорією «капітал», що і стало поштовхом до висвітлення економічної сутності банківського капіталу.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є узагальнення поняття «капітал банку».

Виклад основного матеріалу. Термін «капітал» (нім. Capital, франц. Capital, лат. Capitalis – головний, основний) означає багатство у формі грошових ресурсів, нерухомості, цінних паперів, яке використовується для самозростання.

Проаналізувавши історію економічної думки, то можемо стверджувати, що вперше спробу визначення капіталу здійснив Арістотель, який ввів до наукового обігу поняття «хремастика», що походить від грецького слова «хрема» й означає «майно», «володіння». Під хремастикією мис-

литель розумів мистецтво наживати достаток, або діяльність, спрямовану на нагромадження багатства, одержання прибутку. [1]

Сам же термін «капітал» почав набувати свого сучасного змісту близько 1770 р., тобто коли побачили світ праці видатного французького вченого XVIII ст. А. Тюрго, який зазначав: «Особа, яка отримує щорічно дохід більший, ніж їй потрібно витратити, може відкласти цей надлишок і нагромаджувати його; ці нагромадження цінностей становлять те, що називають капіталом» [2].

Класики політичної економії А. Сміт і Д. Рікардо, ототожнюють капітал із нагромаженою працею, різними запасами (засобів і предметів праці, одягу, їжі, грошей тощо), незалежно від суспільних умов та відносин. Пов'язуючи капітал з результатами попередньої праці, процесами виробництва та обігу, заощадженнями, утриманням від поточного споживання, вони визначають, що капітал належить провідна роль серед основних факторів виробництва, поряд з працею та природними ресурсами. А. Сміт стверджував, що накопичення капіталу створює передумови для підвищення продуктивності праці внаслідок його подальшого перерозподілу. Виходячи з цього, А. Сміт поділяв капітал на основний та оборотний. Д. Рікардо, розвиваючи далі вчення А. Сміта, наголошував: «Капітал – це та частина запасів виробництва, яка використовується для отримання прибутку». Вчений характеризував капітал як провідний фактор розвитку продуктивних сил суспільства, частину багатства країни, яка використовується у виробництві й складається з їжі, одягу, інструментів, сировини, машин, всього необхідного для того, щоб привести у рух працю [3].

Марксистська школа політекономії трактує капітал не як річ, а як певні суспільні, притаманні конкретній економічній формації в розвитку людства виробничі відносини, що представлені в речах і надають їм специфічний суспільний характер. К. Маркс зазначав, що він складається із знарядь праці, сировини, засобів до існування, матеріальних продуктів, певної суми товарів, мінових вартостей. На його думку, капітал – це не річ, а суспільне, належне певній суспільно-історичній формації виробниче відношення, яке втілене в речі і надає їй специфічного суспільного характеру. К. Маркс поділяв капітал на постійний та змінний [15].

Одним із найяскравіших представників німецької історичної школи, який приділяв зна-

чну увагу дослідженню категорії «капітал», був К. Бюхер. Він вважав її сутність мінливою, тобто такою, що залежить від стадії еволюції форм обміну, яка супроводжувалась вдосконаленням промислового виробництва. Вчений виходив з того, що еволюція форм обміну супроводжувалась вдосконаленням промислового виробництва та сприяла поширенню сфери впливу капіталу аж до повного охоплення ним національної економіки [3].

Наступним етапом формування економічної думки було формування Австрійської школи. Її засновником виступав К. Менгер, який стверджував, що капітал є не меншим благом, аніж праця та інші елементи виробництва. Отже, власники капіталу живуть не за рахунок робітників, а за рахунок використання капіталу, який для індивіда і суспільства має цінність так само, як і праця [17].

Фундатор кембриджської школи А. Маршалл вважав, що капітал не має речової форми, але тісно пов'язаний з речами. До його складу вчений включав і нематеріальні блага: знання, організа-

цію, а також підприємницькі здібності, професійну майстерність і ділові зв'язки. Головну властивість капіталу англійський теоретик вбачав у його здатності приносити дохід, який залежить від продуктивності факторів виробництва та відносної рідкості, що впливає з тягаря утримання [16].

Сучасні науковці трактують капітал перш за все як економічну категорію, тобто таку, що реалізується у сфері економічної діяльності та економічних відносин, акцентуючи при цьому увагу, що капітал є однією з форм багатства, яка використовується не стільки для задоволення поточних потреб, скільки для майбутніх потреб.

У західній та російській економічній літературі існує погляд, згідно з яким капітал отожднюється з грошовою формою, з сумою грошей, з коштами та з ресурсами. «Экономическая энциклопедия» містить таке визначення: «Капітал – це те, що здатне приносити дохід, або ресурси, створені людьми для виробництва товарів і послуг; вкладене в справу, функціонуюче джерело у вигляді засобів виробництва». П. Роуз під терміном «капітал» розуміє кошти, які внесені до

Таблиця 1

Узагальнення підходів щодо визначення сутності поняття «капітал» банку

Класичний підхід до визначення поняття «капітал» банку	
Адам Сміт [2]	Капітал – накопичений запас, тобто той капітал, що залишився після споживання. Накопичення капіталу створює передумови для підвищення продуктивності праці внаслідок подальшого його перерозподілу.
Д. Рикардо [17]	Капітал – накопичена праця, оскільки капіталісти виплачують своїм робітникам лише частину створеної додаткової вартості.
Дж. С. Мілль [17]	Капітал – попередньо накопичений запас продуктів минулої праці.
К. Маркс [15]	Капітал – не річ, яка виражається в капітальному блазі, а певні відносини між капіталістом та найманим робітником. При цьому він стверджував, що капітал – самозростаюча цінність.
К. Бюхер [3]	Капітал – раціональна форма організації людської поведінки. Сутність капіталу є мінливою величиною, що залежить від стадії еволюції форм обміну.
К. Менгер [17]	Ввели фактор часу у визначення капіталу: дохід на капітал – це винагорода за відмову від задоволення тимчасових потреб у цей час, заради майбутнього. Отже, капітал є одночасним результатом заощаджень і виробництва.
А. Маршалл [16]	Капітал – сукупність речей, без яких виробництво не могло б здійснюватися з рівною ефективністю, але які не є безплатними дарами природи.
Сучасний підхід до визначення поняття «капітал» банку	
О. Васюренко [18]	Капітал банку – фонд ресурсів, що були внесені засновниками, акціонерами (учасниками) банку, і належать їм.
В. Коваленко та В. Прадун [20]	Капітал – сукупність банківських ресурсів у матеріально-речовій формі, у формі нематеріальних та фінансових активів, що виражені у грошовій формі, сформовані за рахунок власних коштів, залучених і позичених коштів на грошовому ринку, які використовуються банком для здійснення банківської діяльності задля одержання прибутку.
Ж. Довгань [19]	Капітал банку – сукупність внесених власниками – учасниками капіталу власних коштів, які зростають у результаті ефективної банківської діяльності у процесі капіталізації прибутку, а також за рахунок додаткових вливань з боку учасників.
Ф. Мишкін [21]	Капітал банку – «чисті активи банку, які дорівнюють різниці між сумою активів і пасивів».
М. Алексеєнко [10]	Капітал банку – це «кошти і виражена у грошовій формі частка майна, що перебуває у розпорядженні банків і використовується ними для здійснення операцій із розміщення коштів та надання послуг з метою одержання прибутку».
В. Стельмах, В. Альошин і ін. [11]	сукупність різних видів грошових капіталів, засобів, які використовує банк у вигляді банківських ресурсів для забезпечення своєї діяльності, здійснення різноманітних банківських операцій і отримання прибутку. Складається з власного капіталу банку і залучених коштів. Іноді під банківським капіталом розуміють тільки власний капітал
Л. Примостка [12]	власні кошти акціонерів (власників банку), внесені ними на свій ризик з метою отримання доходів
А. Загородний, Г. Вознюк [13]	сукупність коштів, які знаходяться в розпорядженні банків і використовуються ними для кредитних, інвестиційних та інших операцій
А. Мороз, М. Савлук, М. Пуховкіна [14]	фонди, які створюються банками для забезпечення фінансової стійкості підприємницької та господарської діяльності, а також прибуток поточного року і минулих років

банку його власниками і складаються в основному з акціонерного капіталу, резервів і нерозподіленого прибутку [4].

До недавнього часу поняття «капітал банку» було характерним тільки для нормативних документів, які регламентують сферу банківської діяльності. Українське законодавство визначає сутність капіталу банку як залишкову вартість активів банку після вирахування всіх його зобов'язань: Капітал = Активи – Зобов'язання. Тож вітчизняне законодавство трактує поняття «банківський капітал» тільки як власний капітал банку [5].

Виходячи з цього, О.В. Васюренко та К.О. Волохата трактують капітал банку як сукупність внесених власниками (учасниками капіталу) власних коштів, які зростають у результаті ефективної банківської діяльності у процесі капіталізації прибутку, а також за рахунок додаткових надходжень з боку учасників [18]. Деяко інший підхід до розкриття економічного змісту капіталу банку наводять у своїй праці В.І. Міщенко та Н.Г. Слав'янська. Автори пропонують банківським капіталом вважати спеціально створені фонди і резерви, призначені для забезпечення фінансової стійкості, комерційної та господарської діяльності, відшкодування можливих збитків які перебувають у користуванні банку протягом всього періоду його функціонування [22]. Такої ж думки дотримуються О.А. Кири-

ченко та В.І. Міщенко. Однак А.М. Герасимович, М.Д. Алексеєнко, І.М. Парасій-Вергуненко пропонують інший підхід до тлумачення поняття «капітал банку». На їх погляд, капітал банку являє собою грошові кошти та виражену у грошовій формі частину майна, які належать його власникам, забезпечують економічну самостійність і фінансову стійкість банку, використовують для здійснення банківських операцій та надання послуг з метою одержання прибутку [7].

Капітал банку (bank capital; capital of a bank) – кошти, спеціально створені фонди та резерви, призначені для забезпечення фінансової стійкості, комерційної та господарської діяльності, відшкодування можливих збитків, і які перебувають у користуванні банку [8].

Власні кошти або капітал банку – головний показник його здатності до розвитку, можливості витримувати конкуренцію, здійснювати його подальший розвиток [9].

У таблиці 1 наведено узагальнення підходів до поняття «капітал».

Висновки і пропозиції. Отже, можна зазначити, що капітал банку – це окремий об'єкт управління, який включає власні кошти засновників (акціонерів, власників) банку, що об'єднанні у фонди і резерви і здатні забезпечити проведення банківських операцій з надання послуг із досягненням певної величини економічної вигоди.

Список літератури:

1. Капіталізація банківської системи як чинник підвищення надійності економіки України / М. І. Діба, Є. С. Осадчий // Фінанси України. – 2008. Summary N 6. Summary – С. 77-88.
2. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М.: Соцэкгиз, 1962. – 684 с.
3. Потій В. З., Черкасова А. О. Генезис понятійного підходу до визначення сутності капіталу // Ринок цінних паперів України. – 2008. – № 5-6. – С. 24-33.
4. Криклій А. С. Банківський капітал: соціально-економічна сутність, склад та призначення [Текст] / А. С. Криклій, М. О. Боровікова // Фондовый рынок. – 2009. – № 39. – С. 12-15.
5. Савлук С. М. Посилення стабілізаційної ролі власного капіталу банків / С. М. Савлук // Економіка України. – 2013. – № 3. – С. 38-46.
6. Землячов С. В. Ресурсна база банків та особливості її формування в Україні / С. В. Землячов. – Сімферополь: НАПКБ, 2008. – 185 с.
7. Аналіз банківської діяльності: Підручник / А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Вергуненко та ін.; За ред. А. М. Герасимовича. – Вид. 2-ге, без змін. – К.: КНЕУ, 2006. – 600 с.
8. Банківський нагляд: підручник / О. І. Скаско, Т. С. Смовженко, М. П. Могильницька та ін.; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко. – К.: УБС НБУ, 2011. – 432 с.
9. Коваль С. Теоретичні основи формування механізму власного капіталу банку / Коваль С. // Вісник ТНЕУ. – 2010. – № 1. – С. 106-116.
10. Алексеєнко М. Д. Капітал банку питання теорії і практики [текст]: монографія / М. Д. Алексеєнко. – К.: КНЕУ, 2002. – 276 с.
11. Енциклопедія банківської справи України [текст] / за ред. В. С. Стельмаха та ін. – К.: молодь, 2001. – 680 с.
12. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент у банку [текст]: підручник / Л. О. Примостка. – [2-ге вид., доп. і перероб.]. – К.: КНЕУ, 2004. – 468 с.
13. Синки Дж., мл. Управление финансами в коммерческих банках [текст]: пер. с англ. / Дж. Синки, мл. / под ред. Р. Я. Левиты, Б. С. Пинскера. – М.: 1994, Catallaxy. – 820 с.
14. Банківські операції [текст]: підручник / за ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Мороза. – К.: КНЕУ, 2002. – [2-ге вид., доп. і перероб.]. – 476 с.
15. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Т. 2. Кн. 2: Процесс обращения капитала / К. Маркс. – М.: Изд-во полит. л-ры, 1984. – 650 с.
16. Маршалл А. Принципы экономической науки / Маршалл А.; [пер. с англ.]. – М.: Издат. группа «Прогресс», 1993. – Т. 1. – 415 с.
17. Бережний В. М. Історія економічних вчень: [підручник] / Бережний В. М., Кушнір В. С., Сухомлин Л. Є.: Навч. посібник. – Харків: Еспада, 2007. – 320 с.
18. Васюренко О. В. Економічний аналіз діяльності комерційних банків: [навч. посіб.] / О. В. Васюренко, К. О. Волохата. – К.: Знання, 2006. – 463 с.
19. Довгань Ж. Банківський капітал: суть і значення [Текст] / Ж. Довгань // Вісник Національного банку України. – 1998. – № 7. – С. 18-20.
20. Коваленко В. Оцінка впливу монетарної та регуляторної політики центрального банку на розвиток банківського капіталу [Текст] / В. Коваленко, В. Прадун // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 6 (60). – С. 16-27.

21. Мишкін Ф. С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків / Ф. С. Мишкін; пер. з англ. С. Панчишина. – К.: Основи, 1998. – 963 с.
22. Міщенко В. І. Банківські операції: [підручник] / В. І. Міщенко, Н. Г. Слав'янська. – К.: Знання, 2006. – 727 с.

Солошенко В.В., Волохата В.Э.

Харьковской учебно-научный институт

Государственного высшего учебного заведения «Университет банковского дела»

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ БАНКОВСКОГО КАПИТАЛА

Аннотация

Необходимость обеспечения достаточного уровня стабильности банковской системы обуславливает объективную потребность в дополнительном капитале, что и стало побудительным мотивом научного осмысления его сущности как экономической категории. В статье обобщены основные подходы к определению «капитал» и «банковский капитал». Проанализированы определения сущности капитала в зависимости от периода и времени развития экономики и экономической мысли. Рассмотрены современные определения понятия «капитал банка». Предложено обобщенное определение «банковского капитала».

Ключевые слова: капитал, капитал банка, банк, банковские ресурсы, средства, доход, активы.

Soloshenko V.V., Volokhata V.E.

Kharkov Educational and Scientific Institute

SHEE «Banking University»

ECONOMIC ESSENCE BANKING CAPITAL

Summary

The need to ensure sufficient stability of the banking system leads to an objective need for additional equity, which was the motive scientific understanding of its nature as an economic category. This article summarizes the main approaches to the definition of «capital» and «bank capital». The analysis defining the essence of capital depending on the time period and the economic development and economic thought. The modern definition of «capital of the bank.» A generalized definition of «bank capital».

Keywords: capital, capital, bank, bank resources, costs, revenues, assets.